

به زراعی کشاورزی

دوره ۲۲ ■ شماره ۴ ■ زمستان ۱۳۹۹

صفحه‌های ۶۰۰-۵۸۷

مقاله پژوهشی:

نقش برگ‌پاشی نانوکودها در تعدیل اثرات منفی تنش شوری در کینوا

فائزه حیدری^۱، جلال جلیلیان^۲، اسماعیل قلی‌نژاد^{۳*}

۱. دانشجوی کارشناسی‌ارشد، گروه مهندسی تولید و ژنتیک گیاهی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

۲. دانشیار، گروه مهندسی تولید و ژنتیک گیاهی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

۳. دانشیار، گروه علمی علوم کشاورزی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۹/۱۵ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۱/۳۰

چکیده

این آزمایش با هدف بررسی تعدیل اثرات منفی تنش شوری با برگ‌پاشی کودهای نانو، به صورت فاکتوریل بر پایه طرح کاملاً تصادفی در سه تکرار در سال زراعی ۱۳۹۷ در مزرعه تحقیقاتی دانشگاه ارومیه به صورت گلدانی اجرا شد. فاکتور اول تنش شوری با آب دریاچه ارومیه در سه سطح (صفر، ۱۶ و ۳۲ دسی-زیمنس بر متر) و فاکتور دوم نانوکود در پنج سطح (کلسیم، سیلیسیوم، روی، پتاسیم و شاهد (بدون برگ‌پاشی)) بود. نتایج نشان داد تنش شوری باعث ایجاد آثار منفی بر کلیه صفات مؤثر بر رشد کینوا شد بیش‌ترین میزان کاهش صفات در تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر مشاهده شد. به طوری که تنش شوری ۳۲ و ۱۶ دسی‌زیمنس بر متر در مقایسه با شاهد به ترتیب صفات ارتفاع بوته (۲۰ و ۱۷ درصد)، تعداد گل‌آذین (۴۸ و ۳۶)، حجم ریشه (۴۴ و ۴۰ درصد)، طول ریشه اصلی (۴۱ و ۲۳ درصد)، وزن خشک ریشه (۶۸ و ۳۰ درصد)، محتوای نسبی آب برگ (۲۶ و ۱۳ درصد)، شاخص کلروفیل (۱۵ و ۷ درصد) و وزن ۱۰۰۰ دانه (۳۱ و ۲۳ درصد) را کاهش داد، ولی باعث افزایش نشت یونی به میزان ۱۴ و شش درصد شد. برگ‌پاشی با نانوکودها در مقایسه با شاهد، عملکرد، اجزای عملکرد و صفات مورفولوژیک را افزایش داد. بیش‌ترین عملکرد دانه در شرایط مطلوب و تنش شوری شدید (۳۲ دسی‌زیمنس بر متر) به ترتیب از برگ‌پاشی نانوکود روی و سیلیسیوم به دست آمد. در شرایط تنش شوری شدید، برگ‌پاشی با نانوکود سیلیسیوم در مقایسه با عدم برگ‌پاشی، وزن خشک گل‌آذین، وزن خشک کل و عملکرد دانه را به ترتیب ۳۵، ۱۶ و ۴۳ درصد افزایش داد و باعث تعدیل اثرات تنش شوری گردید. برگ‌پاشی با نانوکودها با افزایش کلروفیل، محتوای نسبی آب برگ و بهبود خصوصیات ریشه، سبب افزایش عملکرد و اجزای عملکرد دانه کینوا گردید. لذا به نظر می‌رسد جهت بهبود عملکرد گیاه کینوا به ویژه در شرایط تنش شوری، برگ‌پاشی نانوکودها به ویژه نانو کود سیلیسیوم مناسب باشد.

کلیدواژه‌ها: تنش شوری، صفات مورفولوژیک، عملکرد، کینوا، نانوکود، نشت یونی.

The roll of foliar application nano-fertilizers in modulating the negative effects of salt stress in quinoa

Faezeh Heidari¹, Jalal Jalilian² and Esmaeil Gholinezhad^{3*}

1. M.Sc. Student, Department of Plant Production and Genetic Engineering, Urmia University, Urmia, Iran.

2. Associate Professor, Department of Plant Production and Genetic Engineering, Urmia University, Urmia, Iran.

3. Associate Professor, Department of Agricultural Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Received: December 06, 2019

Accepted: February 19, 2020

Abstract

This experiment was conducted to investigate the effect of foliar application different nano-fertilizers on modulating negative effects of salt stress on quinoa, in factorial experiment based on completely randomized design with three replications in the research farm of Urmia University in the pot during 2018. The first factor was salinity of irrigation water using (Lake Urmia water at three levels: 0, 16 and 32 dS/m and the second factor was nano-fertilizers at five levels: calcium, silicon, zinc, potassium and control (no foliar application). The results showed that salinity stress caused negative effects on all traits affecting quinoa growth. The highest decrease in traits was observed in salinity stress of 32 dS/m. Salinity stress of 32 and 16 dS/m compared to control decreased plant height (20 and 17%), inflorescence number (48 and 36%), root volume (44 and 40%), main root length (41 and 23%), root dry weight (68 and 30%), relative leaf water content (26 and 13%), chlorophyll index (15 and 7%) and 1000-seed weight (31 and 23%), respectively; but increased ionic leakage by 14 and 6%, respectively. Foliar application with nano-fertilizer compared to control increased the yield, yield components and morphological traits. The highest seed yield was obtained under optimum conditions and severe salinity stress (32 dS/m) by foliar application with nano-fertilizer of zinc and silicon, respectively. Under severe salinity stress, foliar application with nano-fertilizer of silicon compared to non-foliar application increased the dry weight of inflorescences, total dry weight and seed yield by 35%, 16% and 43%, respectively, and moderated the effects of salinity stress. Foliar application with nano-fertilizer via enhancing chlorophyll index, relative leaf water content and improving root characteristics, led to increase yield and seed yield components of quinoa. Therefore, it seems that foliar application of nano-fertilizers is suitable to improve the yield of quinoa especially in salinity stress conditions.

Keywords: Ionic leakage, morphological traits, nano-Fertilizer, quinoa, salinity stress, yield.

۱. مقدمه

مناسبی می‌باشد (Zayed et al., 2011). در بین عناصر ضروری، روی نقش ساختاری و عملکردی دارد و می‌تواند اثرات زیان‌بار تنش شوری را کاهش دهد (Lack et al., 2016). کلسیم اثرات فراوانی در صفات مورفولوژیک و بیوشیمیایی گیاه دارد و اثرات شوری را بهبود می‌بخشد (Attarzadeh et al., 2016). پتاسیم نقش مهمی در میزان تحمل گیاهان به تنش شوری دارد. این عنصر نقش مهمی در حفظ آماس سلول، تنظیم حرکت روزه‌ها و فعال کردن آنزیم‌ها دارد (Marschner, 2012). برگ‌پاشی عناصر کلسیم، پتاسیم و منگنز در برنج سبب کاهش اثرات منفی شوری شد (Attarzadeh et al., 2013).

استفاده از کودهای نانو می‌تواند جایگزین مناسبی برای کودهای شیمیایی شوند و عناصر یا مواد غذایی که به شکل نانو کود به گیاهان داده می‌شود به صورت تدریجی در خاک آزاد می‌گردند. به‌طور کلی، فناوری نانو امکان استفاده از عناصر غذایی و کاهش هزینه‌های حفاظت از محیط زیست را فراهم کرده است (Chinnamuthu & Boopathi, 2009). گزارش شده است بیش‌ترین وزن هزاردانه در گیاه ریحان از برگ‌پاشی با نانوکود کلسیم با غلظت دو در هزار و نانوکود پتاسیم با غلظت شش در هزار به دست آمد (Ghahremani et al., 2014). گزارش شده که استفاده از نانوکود پتاسیم میزان جذب فسفر خاک را افزایش می‌دهد و از این طریق نیز باعث بهبود عملکرد دانه می‌شود (Hassanzadeh et al., 2014). گزارش شده است که برگ‌پاشی با نانوکود بور باعث بهبود رشد و افزایش عملکرد دانه در زیتون شد (Rohi Vishekaii et al., 2019). این پژوهش با هدف بررسی تأثیر برگ‌پاشی نانوکودهای مختلف بر کاهش اثرات تنش شوری روی گیاه کینوا انجام شد.

گیاه جدید کینوا (*Chenopodium quinova willd.*)، از راسته میخک‌سانان، خانواده اسفناجیان^۱ گیاهی دو لپه‌ای و یک‌ساله است که در مناطقی با ارتفاع صفر تا چهار هزار متر از سطح دریا، قابل کشت است. کینوا به‌خاطر رشد در شرایط آب‌وهوایی دشوار، معروف است و مقاوم به تنش‌های خشکی، شوری و سرما است (Razzaghi et al., 2012). سطح زیر کشت، میزان تولید و عملکرد دانه در جهان به ترتیب ۱۷۳ هزار هکتار، ۱۴۶ هزار تن و ۸۴۷ کیلوگرم در هکتار بوده است (FAO, 2017). این گیاه تحمل قابل‌ملاحظه‌ای در برابر طیف‌های وسیعی از تنش‌های غیر زنده از قبیل سرما، شوری و کم‌آبی از خود نشان می‌دهد (Jabcobsen et al., 2009). یکی از چالش‌های اساسی که در سراسر جهان نیز وجود دارد کاهش عملکرد گیاه به دلیل شوری خاک است (Munns & Tester, 2008). میزان ۹۷ درصد آب‌های جهان، شور است و بسیاری از نواحی، زمین‌های شور دارند. بنابراین بررسی‌های جدید برای کاهش این چالش کشت گیاهان نمک‌دوست متحمل به سطوح بالایی از شوری خاک می‌باشد (Koyro & Eisa, 2008). در پژوهشی به‌منظور بررسی جوانه‌زنی بذر کینوا در شوری‌های مختلف مشاهده شد که در سرعت جوانه‌زنی در غلظت‌های پایین تمام نمک‌ها نسبت به شاهد افزایش یافته است (Panuccio et al., 2014).

روابط بین شوری و تغذیه گیاهان پیچیده می‌باشد تحت تنش شوری استفاده از عناصر مغذی همراه با آبیاری موجب کاهش کارایی عناصر مغذی می‌شود چون خاک بیش از اندازه قلیایی شده و این عناصر در خاک تثبیت و غیرقابل مصرف می‌شوند. اما کاربرد عناصر مورد نیاز به‌صورت برگ‌پاشی به‌خاطر افزایش جذب آنها روش

۲. مواد و روش‌ها

آزمایش در تیرماه سال ۱۳۹۷ در مزرعه تحقیقاتی دانشگاه ارومیه به صورت فاکتوریل بر پایه طرح کاملاً تصادفی به صورت کشت گلدانی با ۱۵ تیمار و سه تکرار اجرا گردید. تیمار تنش شوری با آب دریاچه ارومیه در سه سطح (صفر، ۱۶، ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر) بود. تیمار برگ‌پاشی در پنج سطح ۱- نانوکود پتاسیم (دو در هزار)، ۲- نانوکود روی (۱/۵ در هزار)، ۳- نانوکود کلسیم (دو در هزار)، ۴- نانوکود سیلیسیوم (۱/۵ در هزار) و شاهد (بدون برگ‌پاشی) بود که زمان اعمال برگ‌پاشی بعد از استقرار سه گیاهچه در گلدان و رسیدن به مرحله چهار برگی هر ۱۲ روز یکبار (در مجموع در پنج مرحله) انجام گرفت. کودهای نانو از شرکت صدور احرار شرق تهیه گردید. نانوکود پتاسیم حاوی ۲۷ درصد پتاسیم کلات‌شده، نانوکود روی حاوی ۱۲ درصد روی کلات‌شده، نانوکود کلسیم حاوی هفت درصد کلسیم کلات‌شده و نانوکود سیلیسیوم حاوی دو درصد سیلیسیوم کلات‌شده و قابل جذب بودند.

در ابتدا برای آماده‌سازی خاک گلدان‌ها به ترتیب با نسبت‌های ۳، ۱، ۱ خاک و کود دامی و ماسه بادی را مخلوط کرده و به گلدان‌هایی که برای زه‌کشی مناسب از قبل، ته آن‌ها سوراخ شده بود اضافه شدند و در مزرعه تحقیقاتی دانشگاه ارومیه قرار گرفتند. به دلیل یکسان بودن شرایط آزمایش برای پرکردن خاک در گلدان‌ها هر کدام را وزن کرده و به مقدار مساوی با

خاک پر شدند. وزن هر گلدان برابر با هفت کیلوگرم و دارای قطر و ارتفاع ۲۵ سانتی‌متری بودند. سپس ظرفیت زراعی هر گلدان را به دست آورده و به هر گلدان به مقدار یک گرم کود اوره و کود سوپرفسفات تریپل اضافه گردید. شروع کشت بذر کینوا رقم Titicaca در تاریخ ۹ تیرماه سال ۱۳۹۷ صورت گرفت و هر کدام از بذرها در عمق دو سانتی‌متری از خاک گلدان‌ها قرار گرفتند. تشخیص زمان آبیاری با استفاده از دستگاه رطوبت‌سنج خاک (Soil moisture meter PMS-714, Made in Taiwan) انجام شد. ابتدا کالیبراسیون دستگاه با رطوبت در حد ظرفیت زراعی خاک مورد استفاده در آزمایش انجام گرفت (میزان رطوبت در ظرفیت زراعی، ۲۵ درصد و معادل یک لیتر و ۲۰۰ میلی‌لیتر برای هر گلدان بود) و سپس براساس میزان رطوبت (%). گلدان‌ها، آبیاری براساس رسیدن رطوبت گلدان‌ها به ۷۰ درصد ظرفیت زراعی انجام گردید. تیمار شوری به صورت پلکانی اعمال شد، برای این منظور در ابتدا و برای سازگار شدن، گیاهان با شوری کم‌تر آبیاری شدند و سپس شوری‌های ذکر شده براساس تیمارها اعمال شدند. البته در پایان آزمایش میزان شوری تجمعی در خاک گلدان‌ها اندازه‌گیری شد. عملیات برداشت نیز در تاریخ ۱۸ مهرماه، بعد از رسیدگی کامل فیزیولوژیکی کف بر کرده و برای انجام آزمایش‌ها به آزمایشگاه دانشگاه ارومیه انتقال گردیدند. نتایج تجزیه فیزیکی و شیمیایی خاک در جدول (۱) آمده است.

جدول ۱. برخی از خصوصیات فیزیکی شیمیایی خاک محل آزمایش

منگنز (ppm)	آهن (ppm)	روی (ppm)	مس (ppm)	آهک پتاسیم (%)	فسفر قابل جذب (ppm)	کلسیم (meq/100 g)	نیترژن (%)	کربن آلی (%)	رس سیلت (%)	شن (%)	EC (dS m ⁻¹)	pH
۰/۷	۱/۵۶	۰/۷۸	۱/۶۶	۱۷/۵	۵۱۴	۱۱/۲	۰/۲۵	۱/۴۰	۳۸	۱/۵	۲/۹۸	۸/۱۲

در انتهای فصل رشد گیاه کینوا برای اندازه‌گیری ظروف حاوی آب مقطر در دمای چهار درجه سانتی‌گراد ارتفاع، با استفاده از متر از محل یقه تا انتهای برزخ‌های کینوا اندازه‌گیری شد تا به حالت اشباع برسند. در پایان این اصلی، با دقت یک میلی‌متر اندازه‌گیری به عمل آمد. دوره ۲۲ شماره ۴ زمستان ۱۳۹۹ مرحله دیسک‌های برگ‌ی توسط حوله‌های کاغذی خشک به منظور اندازه‌گیری وزن هزاردانه، بعد از برداشت گیاه‌های ۶۰۰-۵۵۰ دوبره وزن شدند. وزن مذکور به‌عنوان وزن اشباع کینوا و بوجاری کردن بذور، چهار تکرار ۱۰۰ تایی بذر شمارش گردید. سپس وزن آن‌ها با ترازوی دقیق با دقت یک هزارم محاسبه شد سپس میانگین آن‌ها را ضرب در ۱۰ و وزن هزاردانه گزارش شد. بعد از برداشت کینوا که سه بوته در هر گلدان بود تمامی برگ‌ها، تعداد شاخه فرعی و گل‌آذین‌های موجود در گیاه در آزمایشگاه شمارش و یادداشت‌برداری گردید. گل‌آذین کینوا در هوای آزاد و بدون دستگاه خشک‌کن به‌طور طبیعی خشک و سپس توسط ترازوی دقیق توزین گردیدند.

$$RWC = \frac{wf - wd}{ws - wd} \times 100 \quad (1)$$

RWC = محتوای نسبی آب برگ، WF = وزن تر برگ، WD = وزن خشک برگ، WS = وزن اشباع برگ. برای سنجش نشت یونی سلول، ابتدا نمونه‌های برگ تازه برداشت‌شده سه بار با آب مقطر شسته تا الکترولیت چسبیده به سطح برگ از بین برود. ۰/۱ گرم از برگ برداشته شد و در داخل آب مقطر به مدت یک ساعت قرار داده شد. هدایت الکتریکی آن با هدایت‌سنج اندازه‌گیری شد (L1). سپس محلول به مدت ۱۰ دقیقه در حمام آب گرم در دمای ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد قرار داده شد و هدایت الکتریکی آن دوباره تعیین شد (L2). نشت یونی برگ از رابطه (۲) محاسبه گردید (Bai et al., 1996):

$$EL = \frac{L1}{L2} \times 100 \quad (2)$$

شاخص کلروفیل گیاه در مرحله گلدهی کامل با استفاده از دستگاه کلروفیل‌سنج دستی (مدل MINOLTA-502) اندازه‌گیری شد. تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SAS (نسخه ۹/۱) و MATATC انجام و مقایسه میانگین‌ها نیز توسط آزمون LSD در سطح پنج درصد انجام شد. برای داده‌هایی که از طریق شمارش به دست آمده بودند با استفاده از نرم‌افزار SPSS (نسخه ۱۶) تبدیل جذری به عمل آمد و سپس مقایسه میانگین انجام شد.

برای محاسبه وزن خشک کل، تمامی اجزای کینوا را خشک کرده سپس توسط ترازوی دقیق اندازه‌گیری شدند. حجم ریشه، با استفاده از استوانه مدرج تا مقدار معینی از آب پر کرده و سپس ریشه را در آن قرار داده و تفاوت حجم یادداشت گردید (Keshavarznia et al., 2015). برای اندازه‌گیری طول ریشه موین و اصلی، ریشه‌ها بعد از استخراج از خاک و تمیز شدن ریشه از ابتدا تا انتهای ریشه با دقت یک میلی‌متر اندازه‌گیری به عمل آمد. قطر ریشه بعد از پایان یافتن فصل رشد و خارج کردن ریشه از گلدان توسط کولیس با دقت یک میلی‌متر اندازه‌گیری و ثبت شد. برای محاسبه وزن خشک ریشه، ریشه‌ها را به مدت ۲۴ ساعت در دمای ۷۰ درجه در آون قرار داده و سپس توسط ترازوی دقیق توزین شدند.

برای اندازه‌گیری محتوای نسبی آب برگ، سه برگ از هر بوته کینوا جدا کرده و به آزمایشگاه منتقل گردیدند. در دیسک‌هایی توزین شدند و وزن تازه آن‌ها (FW) ثبت گردید. پس از آن دیسک‌ها به مدت ۲۴ ساعت درون

۳. نتایج و بحث

۳.۱. ویژگی‌های رشدی

براساس نتایج تجزیه واریانس تیمار تنش شوری و برگ‌پاشی تأثیر معنی‌داری بر تعداد شاخه فرعی کینوا داشت (جدول ۲). در سطوح تیماری بدون تنش بیش‌ترین شاخه فرعی و در تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر کم‌ترین شاخه فرعی وجود داشت. با قراردادن گیاه در محیط شور، سرعت رشد برگ‌های در حال توسعه کاهش یافته و رشد برگ‌های جدید به‌صورت کند بوده و اگر تنش شوری ادامه یابد موجب کاهش برگ‌ها، پنجه‌ها، شاخه‌ها و شاخساره‌های کم‌تری تشکیل می‌یابند. قرارگرفتن در تنش شوری به‌صورت طولانی‌مدت در طول دوره رشد گیاه سبب تجمع شوری در برگ و موجب پیری سریع آن می‌گردد (Ke Shi-Sheng et al., 2007).

بیش‌ترین تعداد شاخه فرعی در تیمار برگ‌پاشی روی (۸/۸۸ شاخه) کم‌ترین تعداد شاخه فرعی در تیمار بدون برگ‌پاشی (۶/۴۴ شاخه) به‌دست آمد (جدول ۳). برگ‌پاشی با نانوکود روی در مقایسه با عدم برگ‌پاشی، تعداد شاخه را

۲۷ درصد افزایش داد (جدول ۳). سایر پژوهش‌گران نیز نشان دادند برگ‌پاشی هم‌زمان روی و منگنز باعث افزایش تعداد شاخه فرعی در بوته در گیاه گلرنگ گردید (Kohnaward et al., 2012). وجود روی در مناطق مرستمی، به‌علت کارایی آن در تولید هورمون اکسین، باعث افزایش شاخه‌بندی می‌شود (Tandon, 1995).

نتایج نشان داد که تأثیر اثرات ساده تیمار تنش شوری و برگ‌پاشی نانوکود بر حجم ریشه کینوا معنی‌دار بود (جدول ۲). بیش‌ترین حجم ریشه مربوط به تیمار بدون تنش (۷/۸۳ سانتی‌مترمکعب) و کم‌ترین آن مربوط به شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر (۴/۳۷ سانتی‌مترمکعب) به‌دست آمد (جدول ۳). هم‌چنین در شرایط برگ‌پاشی با نانوکود، بیش‌ترین و کم‌ترین حجم ریشه به‌ترتیب از برگ‌پاشی با نانوکود روی و عدم برگ‌پاشی حاصل شد (جدول ۳). بین سطوح مختلف برگ‌پاشی نانوکود از نظر حجم ریشه تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. نتایج نشان دادند که شوری به‌دلیل کاهش رشد ریشه موجب کاهش چگالی در پسته شد (Razavi Nasab et al., 2011).

جدول ۲. نتایج تجزیه واریانس اثرات تنش شوری و برگ‌پاشی بر عملکرد و اجزای عملکرد کینوا

منابع تغییرات	درجه آزادی	تعداد شاخه فرعی	حجم ریشه	طول ریشه اصلی	وزن خشک ریشه	محتوای نسبی آب برگ مرحله ۱	محتوای نسبی آب برگ مرحله ۲	شاخص کلروفیل	وزن ۱۰۰۰ دانه	ارتفاع بوته
تنش شوری	۲	۰/۷۵**	۵۴/۴۶**	۶۵/۰۵**	۶/۴۰**	۱۳۵۴/۲۰**	۳۴۰۵/۴۸**	۲۶۷/۹۶**	۰/۶۸**	۲۵۲/۲۹**
برگ‌پاشی	۴	۰/۲۱**	۵/۴۸*	۷/۰۵*	۰/۵۶**	۱۷۶/۹۲*	۲۵۵/۳۵*	۱۰۶/۳۶**	۰/۱۳*	۴۱/۶۱ns
شوری × برگ‌پاشی	۸	۰/۱۲ns	۳/۸۴ns	۱/۱۱ns	۰/۱۲۴ns	۳۹/۰۸ns	۶۸/۰۷ns	۱۴/۲۱ns	۰/۰۵ns	۲۵/۸۴ns
خطای آزمایش	۳۰	۰/۰۵۹	۱/۸۷	۱/۸۴	۰/۱۲۶	۵۵/۶۰	۶۷/۲۶	۳۹/۵۸	۰/۰۴	۱۸/۵۳
ضریب تغییرات (%)	-	۸/۸۰	۲۴/۲۴	۱۷/۰۷	۲۷/۳۱	۱۱/۷۸	۱۲/۸۱	۱۲/۲۶	۲۰/۱۳	۱۲/۸۲

ns و * و ** به‌ترتیب اختلاف معنی‌دار در سطح احتمال ۱ و ۵ درصد و نبود اختلاف معنی‌دار.

ادامه جدول ۲. نتایج تجزیه واریانس اثرات تنش شوری و برگ‌پاشی بر عملکرد و اجزای عملکرد کینوا

منابع تغییرات	درجه آزادی	تعداد گل آذین	طول ریشه فرعی	مجموعه ۲ محتوای نسبی آب برگ	نشان یونی	تعداد برگ	وزن خشک گل آذین	وزن خشک کل	قطر ریشه	عملکرد دانه
تنش شوری	۲	۴/۰۸**	۱۳/۲۴**	۷۵۱/۲۸**	۱۱۸/۶۸*	۸۵/۰۲**	۵۳/۸۱**	۴۷۶/۳۶**	۰/۳۳**	۷۲/۹۶**
برگ‌پاشی	۴	۰/۱۱ns	۱/۱۳ns	۱۷۷/۸۶ns	۶۲/۵۳ns	۶/۷۶**	۶/۵۲**	۴۶/۶۷**	۰/۰۳۳**	۰/۳۸۴ns
شوری × برگ‌پاشی	۸	۰/۱۰ns	۱/۳۵ns	۸۳/۸۱ns	۷/۳۰ns	۹/۲۰**	۲/۹۸**	۵۴/۸۰**	۰/۰۱۳**	۱۴/۱۵**
خطای آزمایش	۳۰	۰/۰۶۵	۲/۰۹	۷۳/۰۶	۳۱/۴۲	۰/۵۳	۱/۰۲	۴/۱۱	۰/۰۰۳۲	۰/۳۴۱
ضریب تغییرات (%)	-	۸/۴۵	۱۹/۸۱	۱۳/۲۲	۱۵/۹۴	۴/۸۹	۱۲/۰۲	۱۳/۴۹	۱۴/۹۳	۱۱/۵۰

**، * و ns به ترتیب اختلاف معنی‌دار در سطح احتمال ۱ و ۵ درصد و نبود اختلاف معنی‌دار.

مختلفی روی کاهش طول ریشه دارد که ناشی از اثرهای تنش اسمزی می‌باشد (Rahnema et al., 2011). شوری از طریق کاهش گسترش سلولی و جذب آب و مواد غذایی و سطح انرژی و فتوسنتز رشد ریشه را کاهش می‌دهد (Hasanuzzaman et al., 2013).

بر اساس نتایج مقایسه میانگین طول ریشه اصلی در تیمار برگ‌پاشی با نانوکود روی بیش‌ترین مقدار را داشت. با توجه به نقش روی در جذب دی‌اکسیدکربن، (روی از اجزای کربنیک آنهیدراز است) و هم‌چنین نقش‌های آن در چندین فرایند دهیدروژناز و تولید اکسین موجب رشد شده است (Fazeli Kakhkil et al., 2016). سایر پژوهش‌گران نیز نشان دادند برگ‌پاشی در سه مرحله رشدی (پس از استقرار، گلدهی و ۱۵ روز بعد از آن) در توت‌فرنگی با تیمار سولفات روی به مقدار ۱۵۰ میلی‌گرم در لیتر، طول ریشه را نسبت به شاهد حدود ۵۲ درصد افزایش داد (Kazemi, 2014).

طبق نتایج تجزیه واریانس تأثیر اثرات ساده تیمار تنش شوری و برگ‌پاشی با نانوکود بر وزن خشک ریشه در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار بود (جدول ۲). بیش‌ترین (۱/۹۳)

افزایش چگالی ریشه در رطوبت‌های بالا ناشی از گسترش سیستم ریشه‌ای و تولید ریشه‌های جانبی به دلیل جذب بیش‌تر آب می‌باشد (Meskini-Vishkaee et al., 2016). کاهش سرعت رشد ریشه در شوری‌های بالا را می‌توان به دلیل تغییرات مورفولوژیکی و آناتومی ریشه دانست (Najafi & Sarhangzade, 2012). در این پژوهش نیز با افزایش شوری، رشد و گسترش ریشه به شدت کاهش یافت و حجم ریشه نیز تحت تأثیر شوری قرار گرفته و در مقایسه با شاهد کاهش معنی‌داری پیدا کرد. بالاتر بودن حجم ریشه بیانگر توانایی گیاه در جذب آب و مواد غذایی و حفظ آماس در شرایط تنش است که لازمه رشد بهتر گیاه می‌باشد پس هرچه حجم ریشه زیاده‌تر شود می‌توان نتیجه گرفت برتری گیاه و سازگاری آن با شرایط نامطلوب محیطی افزایش می‌یابد (Akbari Ghozhdi et al., 2010).

طول ریشه اصلی تحت تأثیر تیمار تنش شوری و برگ‌پاشی با نانوکود قرار گرفت، درحالی‌که فقط اثر ساده تنش شوری بر طول ریشه فرعی معنی‌دار شد (جدول ۲). در این پژوهش تنش شوری موجب کاهش رشد محور اصلی و کل ریشه‌های اصلی و فرعی شد. شوری اثرهای

در مقایسه با و بدون تنش شوری تعداد گل‌آذین را به ترتیب ۴۸ و ۳۶ درصد کاهش دادند (جدول ۳). نتایج پژوهشی در مورد گیاه سرخارگل نشان داد که بیش‌ترین تعداد گل در بوته در اثر مصرف همزمان کود آلی و شیمیایی بود به دلیل فراهم‌بودن عناصر غذایی در تیمارهایی که سطوح کودی مناسب دریافت کردند گیاه نیز عناصر بیش‌تری جذب کرد. کاهش تعداد گل در بوته می‌تواند به دلیل افزایش رشد رویشی و کاهش رشد زایشی و تولید گل در اثر مصرف زیاد سطوح کود نیز گردد (Ashnavar *et al.*, 2014). بیش‌ترین تعداد گل در بوته در این پژوهش به تیمار برگ‌پاشی با نانوکود روی مربوط بود اما تیمار برگ‌پاشی بر تعداد گل‌آذین تأثیر معنی‌داری نداشت.

براساس نتایج تجزیه واریانس، تأثیر اثرات ساده تنش شوری، برگ‌پاشی نانوکود و برهم‌کنش تنش شوری و برگ‌پاشی بر تعداد برگ در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار بود (جدول ۲). در تیمار بدون تنش و تنش شوری ۱۶ دسی‌زیمنس بر متر بیش‌ترین تعداد برگ از برگ‌پاشی با نانوکود روی حاصل شد (جدول ۴). در شرایط تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر بیش‌ترین تعداد برگ از برگ‌پاشی با نانوکود کلسیم به‌دست آمد (جدول ۴). قابلیت دسترسی به آب نقش مهمی در ساختار برگ دارد. کاهش تعداد برگ و سطح آن در برابر تنش موجب کاهش سطحی تعرق و افزایش جذب آب و مقاومت در برابر تنش می‌گردد. کاهش سطح برگ می‌تواند به دلیل کاهش تقسیم سلولی و پیری و ریزش برگ شود (Lobato *et al.*, 2009). دو پاسخ مهم گیاه در مقابل تنش، کاهش سطح برگ و افزایش نسبت ریشه به ساقه می‌باشد.

نتایج تجزیه واریانس نشان داد تأثیر اثرات ساده تنش شوری، برگ‌پاشی نانوکود و برهم‌کنش تنش شوری و برگ‌پاشی بر قطر ریشه در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار بود (جدول ۲). در شرایط بدون تنش شوری، تنش

(گرم) و کم‌ترین (۰/۶۲ گرم) وزن خشک ریشه به ترتیب از تیمار بدون تنش شوری و تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر حاصل شد (جدول ۳). خاک‌های شور، تجمع املاح در اطراف ریشه به‌طورکلی به دلیل ایجاد تنش آب در اثر افزایش فشار اسمزی و سمیت یونی و اختلال در جذب مواد غذایی و عناصر می‌تواند موجب کاهش رشد ریشه گردد (Khan *et al.*, 2009). هم‌چنین حداکثر (۱/۶۷ گرم) و حداقل (۰/۹۹ گرم) وزن خشک ریشه به ترتیب در شرایط برگ‌پاشی با نانوکود کلسیم و عدم برگ‌پاشی به‌دست آمد (جدول ۳). کلسیم به‌طور مستقیم در فرایندهای فتوسنتز دخالت دارد و کمبود آن از طریق کاهش کارایی کربوکسیلاسیون و فتوسنتز باعث کاهش قابل توجه بیوماس گیاهان می‌شود (Kokabi & Tabatabaei, 2011).

نتایج تجزیه واریانس نشان داد تأثیر تیمار تنش شوری بر ارتفاع بوته در سطح احتمال ۱ درصد معنی‌دار بود (جدول ۲). بیش‌ترین ارتفاع بوته (۳۸/۲۶ سانتی‌متر) در شرایط بدون تنش شوری به‌دست آمد. تنش شوری ۳۲ و ۱۶ دسی‌زیمنس در مقایسه با بدون اعمال تنش شوری ارتفاع بوته را به ترتیب ۲۰ و ۱۷ درصد کاهش داد (جدول ۳). تیمار برگ‌پاشی اثر معنی‌داری بر ارتفاع بوته نداشت. کاهش ارتفاع بوته احتمالاً به دلیل اثر سوء کلروسدیم بر فرایند تقسیم سلولی است. تنش اسمزی در اثر تنش شوری فرایند تقسیم و بزرگ‌شدن سلول را کاهش می‌دهد. براساس نتایج به‌دست‌آمده می‌توان دانست که سمیت یونی، اختلال در تنظیم اسمزی، تغییر در تعادل مواد و عناصر غذایی قابل‌دسترس برای گیاه، از عوامل دخیل در کاهش ارتفاع گیاه می‌باشند (Zamani *et al.*, 2010).

طبق نتایج تجزیه واریانس تیمار تنش شوری بر صفت تعداد گل‌آذین در سطح احتمال ۱ درصد معنی‌دار شد (جدول ۲). بیش‌ترین تعداد گل‌آذین (۱۳/۰۶) در شرایط بدون تنش به‌دست آمد. تنش شوری ۳۲ و ۱۶ دسی‌زیمنس

بنگ دانه (*Hyoscyamus reticulatus L.*) کاهش معنی داری یافت، که این کاهش در ابتدا به دلیل بسته شدن روزنه‌ها و سپس کاهش فتوسنتز است (Vafadar et al., 2018). پتاسیم نقش مهمی در تنظیم حرکت روزنه‌ها و همچنین به عنوان ماده اسمزی عمده در واکنش برای نگهداری آب کافی در بافت‌ها در شرایط تنش دارد (Ke Shi-Sheng et al., 2007). کلسیم نیز عنصر مهم در استحکام دیواره سلول‌ها و حفظ ساختار و کارکرد غشا می‌باشد و قابلیت نگهداری آب سلول‌ها را افزایش می‌دهد (Farzaneh, 1990). با توجه به نتایج تجزیه واریانس (جدول ۲) شاخص کلروفیل گیاه کینوا تحت تأثیر تیمار تنش شوری و برگ‌پاشی با نانوکود قرار گرفت. بیش‌ترین (۵۵/۳۶ درصد) و کم‌ترین (۶/۹۳ درصد) شاخص کلروفیل از تیمار بدون تنش شوری و تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر به دست آمد (جدول ۳). بین سطوح مختلف برگ‌پاشی با نانوکود اختلاف معنی داری مشاهده نشد (جدول ۳). برگ‌پاشی با نانوکود کلسیم موجب افزایش ۱۴ درصدی نسبت به شاهد گشته و باعث تعدیل تنش شوری شد. تنش شوری با افزایش فعالیت آنزیم تجزیه‌کننده کلروفیل (کلروفیلاز)، القای تخریب ساختار کلروپلاست و عدم تعادل کمپلکس‌های پروتئین-رنگیزه، میزان کلروفیل را کاهش می‌دهد (Noreen & Ashraf, 2009).

سایر پژوهش‌گران نیز نشان دادند برگ‌پاشی با نانو اکسید روی محتوای کلروفیل را در برگ گیاه تریتیکاله افزایش داد (Seyed Sharifi & Kamari, 2015).

نتایج حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها نشان داد تأثیر تیمار تنش شوری بر نشی یونی برگ کینوا معنی‌دار بود (جدول ۲). تیمار برگ‌پاشی تأثیر معنی‌داری بر نشی یونی کینوا نداشت. تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر در مقایسه با عدم شوری نشی یونی را به میزان ۱۴ درصد افزایش داد (جدول ۳).

شوری ۱۶ و ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر بیش‌ترین وزن خشک کل به ترتیب از برگ‌پاشی با نانوکودهای پتاسیم (۰/۷۵ سانتی‌متر)، روی (۰/۳۴ سانتی‌متر) و پتاسیم (۰/۳۳ سانتی‌متر) حاصل شد (جدول ۴). برگ‌پاشی با نانوکود پتاسیم در شرایط بدون تنش شوری و شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر، قطر ریشه را در مقایسه با عدم برگ‌پاشی به ترتیب به میزان ۴۳ و ۳۳ درصد افزایش داد (جدول ۴). در شرایط تنش شوری ۱۶ دسی‌زیمنس بر متر، برگ‌پاشی با نانوکود روی، قطر ریشه را در مقایسه با عدم برگ‌پاشی به میزان ۱۲ درصد افزایش داد (جدول ۴). نتایج Shafi et al. (2010) نشان داد تنش شوری صفات وزن خشک ریشه، تعداد ریشه، طول ریشه، متوسط قطر ریشه و حجم کل ریشه گندم را کاهش داد (Shafi et al., 2010).

۲.۳. صفات فیزیولوژیک

طبق نتایج جدول تجزیه واریانس محتوای نسبی آب برگ که در سه مرحله اندازه‌گیری شده بود در هر سه مرحله تحت تأثیر تیمار تنش شوری قرار گرفت و تیمار برگ‌پاشی در مراحل اول و دوم معنی‌دار شد (جدول ۲). در هر سه مرحله بیش‌ترین و کم‌ترین محتوای نسبی آب برگ از تیمار بدون تنش شوری و تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر به دست آمد (جدول ۳).

در مرحله اول حداکثر (۶۸ درصد) و حداقل (۵۷/۳۳ درصد) محتوای نسبی آب برگ به ترتیب از تیمار برگ‌پاشی با نانوکود پتاسیم و بدون برگ‌پاشی به دست آمد. در مرحله دوم بین سطوح برگ‌پاشی با نانوکود از نظر تأثیر روی محتوای نسبی آب برگ اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد (جدول ۳). محتوای نسبی آب برگ با پتانسیل آب گیاه و تنظیم اسمزی مرتبط می‌باشد. مطابق با یافته‌های ما در این پژوهش، سایر پژوهش‌گران نیز نشان دادند با افزایش تنش شوری، محتوای نسبی آب برگ نسبت به شاهد در گیاه

نقش برگ پاشی نانوکودها در تعدیل اثرات منفی تنش شوری در کینوا

جدول ۳. مقایسه میانگین اثرات ساده تنش شوری و برگ پاشی بر صفات مورد مطالعه در کینوا

تیمار تنش شوری (dSm ⁻¹)	تعداد شاخه فرعی	حجم ریشه (cm ³)	طول ریشه اصلی (cm)	وزن خشک ریشه (g)	محتوای نسبی آب برگ مرحله ۱ (%)	محتوای نسبی آب برگ مرحله ۲ (%)
۰	۹/۲۶ a	۷/۸۳ a	۱۰/۱۳ a	۱/۹۳ a	۷۲/۶۶ a	۷۶/۹۳ a
۱۶	۷/۰۶ b	۴/۷۲ b	۷/۷۸ b	۱/۳۴ b	۶۳/۴۶ b	۶۷/۶۶ b
۳۲	۶/۸۰ b	۴/۳۷ b	۵/۹۸ c	۰/۶۲ c	۵۳/۶۶ c	۴۷/۴۶ c
	۱/۰۶	۱/۰۲	۱/۰۱	۰/۲۶	۵/۵۶	۶/۱۱
	LSD _{0.05}					
	برگ پاشی					
کلسیم	۷/۲۲ bc	۶/۲۳ a	۸/۲۲ ab	۱/۶۷ a	۶۱/۰۰ ab	۶۶/۶۶ a
سیلیسیم	۸/۱۱ ab	۵/۷۷ a	۷/۳۳ bc	۱/۳۸ ab	۶۲/۷۷ ab	۶۳/۵۵ a
پتاسیم	۷/۸۸ ab	۵/۳۴ ab	۸/۲۲ ab	۱/۲۱ bc	۶۸/۰۰ a	۶۴/۴۴ a
روی	۸/۸۸ a	۶/۴۰ a	۹/۱۶ a	۱/۲۳ bc	۶۷/۲۲ a	۶۹/۸۸ a
شاهد	۶/۴۴ c	۴/۴۵ b	۶/۸۸ c	۰/۹۹ c	۵۷/۳۳ b	۵۵/۵۵ b
	۱/۳۶	۱/۳۱	۱/۳۰	۰/۳۴	۷/۱۷	۷/۸۹
	LSD _{0.05}					

میانگین‌هایی که در هر ستون حداقل دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد اختلاف معنی‌دار براساس آزمون LSD در سطح ۵ درصد می‌باشند.

ادامه جدول ۳. مقایسه میانگین اثرات ساده تنش شوری و برگ پاشی بر صفات مورد مطالعه در کینوا

تیمار تنش شوری (dSm ⁻¹)	شاخص کلروفیل	وزن هزاردانه (g)	ارتفاع بوته (cm)	تعداد گل آذین	طول ریشه فرعی (cm)	محتوای نسبی آب برگ مرحله ۳ (%)	نشت یونی (%)
۰	۵۵/۳۶ a	۱/۳۳ a	۳۸/۲۶ a	۱۳/۰۶ a	۸/۲۲ a	۷۱/۴۶ a	۳۳/۵۳ b
۱۶	۵۱/۵۹ ab	۱/۰۲ b	۳۱/۷۳ b	۸/۲۶ b	۷/۳۲ ab	۶۵/۰۶ b	۳۵/۸۶ ab
۳۲	۴۶/۹۳ b	۰/۹۲ b	۳۰/۷۰ b	۶/۷۳ c	۶/۳۴ b	۵۷/۳۳ c	۳۹/۱۳ a
	۴/۶۹	۰/۱۶	۳/۲۱	۱/۱۸	۱/۰۷	۶/۳۷	۴/۱۸
	LSD _{0.05}						
	برگ پاشی						
کلسیم	۵۴/۷۵ a	۱/۰۶ b	۳۴/۵۱ a	۹/۷۷ ab	۷/۶۰ a	۶۴/۶۶ ab	۳۵/۰۰ b
سیلیسیم	۴۹/۸۴ ab	۱/۲۸ a	۳۴/۹۱ a	۸/۸۸ ab	۷/۳۳ a	۶۴/۵۵ ab	۳۴/۱۱ b
پتاسیم	۵۰/۴۵ ab	۱/۰۸ ab	۳۳/۸۹ ab	۹/۵۵ ab	۷/۵۴ a	۷۰/۳۳ a	۳۴/۷۷ b
روی	۵۴/۷۰ a	۱/۰۷ ab	۳۴/۷۲ a	۱۰/۲۲ a	۷/۲۹ a	۶۵/۶۶ ab	۳۶/۳۳ ab
شاهد	۴۶/۷۲ b	۰/۹۴ b	۲۹/۷۸ b	۸/۳۳ b	۶/۷۱ a	۵۷/۸۸ b	۴۰/۶۶ a
	۶/۰۵	۰/۲۱	۴/۱۴	۱/۵۲	۱/۳۹	۸/۲۲	۵/۳۹
	LSD _{0.05}						

میانگین‌هایی که در هر ستون حداقل دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد اختلاف معنی‌دار براساس آزمون LSD در سطح ۵ درصد می‌باشند.

نمود که با افزایش سطح شوری پایداری غشا کاهش پیدا می‌کند (Zahedi et al., 2019).

۳.۳. عملکرد و اجزای عملکرد

باتوجه به نتایج تجزیه واریانس صفت وزن هزاردانه کینوا

سایر پژوهش‌گران نیز نشان دادند با افزایش سطح شوری میزان نشت یونی افزایش پیدا کرد مقادیر بالای نشت یونی نشان‌دهنده عدم توانایی غشا در حفظ ترکیبات درون سلولی، خروج بیش‌تر الکترولیت‌ها از غشا و خسارت به غشای سلولی می‌باشد. بنابراین می‌توان بیان

رنگیزه‌های فتوسنتزی می‌شود (TaleAhmad & Haddad, 2011). بنابراین به‌نظر می‌رسد سیلیسیوم از طریق اثرات ذکر شده افزایش فتوسنتز و به‌دنبال آن افزایش وزن هزاردانه و عملکرد را در پی دارد.

نتایج تجزیه واریانس نشان داد تأثیر اثرات ساده تنش شوری، برگ‌پاشی نانوکود و برهم‌کنش تنش شوری و برگ‌پاشی بر وزن خشک گل‌آذین در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار بود (جدول ۲). در شرایط بدون تنش شوری، تنش شوری ۱۶ و ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر بیش‌ترین وزن خشک گل‌آذین به‌ترتیب از برگ‌پاشی با نانوکودهای روی (۱۲/۲۹ گرم)، کلسیم (۹/۶۲ گرم) و سیلیسیوم (۷/۸۴ گرم) حاصل شد (جدول ۴).

تحت تأثیر تیمار تنش شوری و برگ‌پاشی قرار گرفت (جدول ۲). بیش‌ترین (۱/۳۳ گرم) و کم‌ترین (۰/۹۲ گرم) وزن هزاردانه از تیمار عدم تنش شوری و تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر به‌دست آمد (جدول ۳). برگ‌پاشی با نانوکود سیلیسیوم در مقایسه با شاهد (عدم برگ‌پاشی) وزن هزاردانه را ۲۶ درصد افزایش داد. مطابق با نتایج پژوهش‌گران، کاهش وزن هزار دانه در شرایط تنش شوری به‌دلیل کاهش طول دوره پرشدن و تسریع رسیدگی است (Tabatabaei et al., 2013). در آزمایشی، بیش‌ترین وزن ۱۰۰۰ دانه از مصرف سیلیسیوم حاصل شد (Sadaghat et al., 2014) که با یافته‌های ما در این پژوهش مطابقت دارد. سیلیس سبب کاهش تجزیه

جدول ۴. مقایسه میانگین اثرات برهم‌کنش تنش شوری و برگ‌پاشی بر صفات مورد مطالعه در کینوا

عملکرد دانه (g/plant)	قطر ریشه (cm)	وزن خشک کل (g)	وزن خشک گل‌آذین (g)	تعداد برگ	تیمار	
					برگ‌پاشی	تنش شوری (dSm ⁻¹)
۶/۱۵ bcd	۰/۴۳ cd	۱۶/۸۳ cd	۸/۲۶ cde	۲۱۳/۰۰ d	شاهد	
۶/۰۶ cd	۰/۴۶ c	۱۷/۴۹ bc	۹/۷۷ bc	۲۵۸/۳۳ c	کلسیم	بدون تنش ×
۵/۲۸ d	۰/۴۸ c	۱۹/۰۹ bc	۹/۰۶ cd	۳۶۹/۰۰ b	سیلیسیوم	
۷/۰۴ b	۰/۷۵ a	۲۰/۲۹ b	۱۰/۹۳ ab	۲۸۶/۳۳ c	پتاسیم	
۱۱/۶۴ a	۰/۶۱ b	۳۳/۳۱ a	۱۲/۲۹ a	۴۵۷/۳۳ a	روی	
۶/۷۸ bc	۰/۳۰ efg	۱۱/۴۶ ef	۷/۶۵ def	۲۰۵/۳۳ de	شاهد	
۵/۴۹ d	۰/۳۲ ef	۱۶/۲۸ cd	۹/۶۲ bc	۱۹۶/۶۶ de	کلسیم	
۵/۲۶ d	۰/۳۳ e	۱۳/۹۴ de	۹/۱۰ cd	۱۵۷/۰۰ fg	سیلیسیوم	۱۶ ×
۵/۵۰ d	۰/۳۱ efg	۱۱/۶۴ ef	۹/۲۳ cd	۲۰۴/۰۰ de	پتاسیم	
۲/۷۵ f	۰/۳۴ de	۱۱/۴۰ ef	۸/۸۵ cd	۲۱۳/۰۰ d	روی	
۲/۳۶ fg	۰/۲۲ g	۹/۵۶ f	۵/۰۹ h	۱۸۴/۰۰ def	شاهد	
۲/۹۴ f	۰/۲۳ fg	۹/۳۷ f	۵/۸۰ gh	۱۹۴/۶۶ de	کلسیم	
۴/۱۵ e	۰/۲۵ efg	۱۱/۴۶ ef	۷/۸۴ def	۱۷۳/۰۰ efg	سیلیسیوم	
۳/۱۵ f	۰/۳۳ e	۱۱/۵۵ ef	۶/۸۲ efg	۱۴۳/۶۶ g	پتاسیم	۳۲ ×
۱/۵۳ g	۰/۲۹ efg	۱۱/۶۷ ef	۶/۲۳ fgh	۱۷۲/۳۳ efg	روی	
۰/۹۷	۰/۰۹۴	۳/۳۸	۱/۶۸	۴۱/۶۹	LSD _{0.05}	

میانگین‌هایی که در هر ستون حداقل دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد اختلاف معنی‌دار براساس آزمون LSD در سطح ۵ درصد می‌باشند.

در شرایط تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر، برگ‌پاشی با نانوکودهای سیلیسیوم، پتاسیم و روی، وزن خشک کل را به ترتیب به میزان ۱۶، ۱۷ و ۱۸ درصد افزایش داد و اثرات تنش شوری را تعدیل بخشید (جدول ۴). با قرارگرفتن گیاه در تنش شوری سرعت رشد برگ‌های در حال توسعه کم شده ظهور برگ جدید کاهش یافته و در صورت ادامه تنش تعرق و فتوسنتز و هدایت روزنه‌ای نیز در برگ‌ها کاسته شده و پنجه و شاخه فرعی کمی تشکیل می‌شود. کاهش عملکرد زیستی در اثر تنش شوری در ارقام‌های مختلف متفاوت می‌باشد و ارقام مقاوم نسبت به ارقام حساس از کاهش وزن کم‌تری برخوردار می‌باشند (Kafi et al., 2011).

نتایج جدول تجزیه واریانس نشان داد تأثیر اثر ساده تنش شوری و برهم‌کنش تنش شوری و برگ‌پاشی بر عملکرد دانه معنی‌دار بود (جدول ۲). در شرایط بدون تنش شوری، تنش شوری ۱۶ و ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر بیش‌ترین عملکرد دانه به ترتیب از برگ‌پاشی با نانوکودهای روی (۱۱/۶۴ گرم)، بدون برگ‌پاشی (۶/۷۸ گرم) و سیلیسیوم (۴/۱۵ گرم) حاصل شد (جدول ۴). در شرایط بدون تنش شوری، برگ‌پاشی با نانوکود روی در مقایسه با عدم برگ‌پاشی، عملکرد دانه را به میزان ۴۷ درصد افزایش داد (جدول ۴). در شرایط تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر، برگ‌پاشی با نانوکود سیلیسیوم، عملکرد دانه را در مقایسه با عدم برگ‌پاشی به میزان ۴۳ درصد افزایش داد (جدول ۴). سایر پژوهش‌گران نیز کاهش عملکرد دانه در اثر تنش شوری را گزارش و بیان کردند که علت این کاهش، تلفیق اثرات تنش اسمزی با اثر سمیت یونی و تغییر غلظت عناصر غذایی ناشی از نمک موجود در محلول خاک است (Munns, 2002).

بررسی‌ها نشان می‌دهد که با کم‌شدن مقادیر سیلیسیوم، جذب دی‌اکسیدکربن توسط گیاه نیز کم شده و روزنه‌ها

در شرایط بدون تنش شوری، برگ‌پاشی با نانوکود روی موجب افزایش ۳۳ درصدی وزن خشک نسبت به شاهد گردید. در تیمار برگ‌پاشی، نانوکودها با یکدیگر اختلاف معنی‌داری نداشتند ولی با شاهد در سطح احتمال یک درصد اختلاف داشتند. در شرایط تنش شوری ۱۶ و ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر، برگ‌پاشی با نانوکودهای کلسیم و سیلیسیوم، وزن خشک گل‌آذین را به ترتیب به میزان ۲۰ و ۳۵ درصد بهبود بخشید و اثرات تنش شوری را کاهش داد (جدول ۴). در پژوهشی مشخص شد که با کاربرد کود فسفر وزن خشک گل‌بابونه آلمانی دارای اختلاف معنی‌داری شد (Dadkhah et al., 2012). کودهای آلی با بهبود ویژگی فیزیکی و شیمیایی خاک و بیولوژیکی آن، افزایش ظرفیت نگهداری آب، گسترش مناسب سیستم ریشه، تولید تنظیم‌کننده‌های رشدی و انتقال مواد مغذی موجب رشدونمو بهتر گیاه می‌شوند (Fatma et al., 2008).

نتایج تجزیه واریانس نشان داد تأثیر اثرات ساده تنش شوری، برگ‌پاشی نانوکود و برهم‌کنش تنش شوری و برگ‌پاشی بر وزن خشک کل در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار بود (جدول ۲). در شرایط بدون تنش شوری، تنش شوری ۱۶ و ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر بیش‌ترین وزن خشک کل به ترتیب از برگ‌پاشی با نانوکودهای روی (۳۳/۳۱ گرم)، کلسیم (۱۶/۲۸ گرم) و روی (۱۱/۶۷ گرم) حاصل شد (جدول ۴). برگ‌پاشی با نانوکود روی در شرایط بدون تنش شوری و شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر، وزن خشک کل را در مقایسه با عدم برگ‌پاشی به ترتیب به میزان ۴۹ و ۱۸ درصد افزایش داد (جدول ۴). در شرایط تنش شوری ۱۶ دسی‌زیمنس بر متر، برگ‌پاشی با نانوکود کلسیم، وزن خشک کل را در مقایسه با عدم برگ‌پاشی به میزان ۳۰ درصد افزایش داد (جدول ۴). تیمار تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس با تیمار تنش شوری ۱۶ دسی‌زیمنس دارای اختلاف معنی‌داری نبودند.

سیلیسیوم، پتاسیم و روی در مقایسه با عدم برگ‌پاشی به‌ترتیب صفات وزن خشک گل‌آذین (۱۲، ۳۵، ۲۵ و ۱۸ درصد)، وزن خشک کل (صفر، ۱۶، ۱۷ و ۱۸ درصد)، قطر ریشه (۴، ۱۲، ۳۳ و ۲۴ درصد) و عملکرد دانه (۲۰، ۴۳، ۲۵ و صفر درصد) را افزایش داد و باعث کاهش اثرات منفی تنش شوری گردید. برگ‌پاشی با نانوکودها با افزایش کلروفیل، محتوای نسبی آب برگ و بهبود ویژگی‌های ریشه، سبب افزایش عملکرد و اجزای عملکرد دانه کینوا گردید. لذا به‌نظر می‌رسد جهت بهبود عملکرد گیاه کینوا به‌ویژه در شرایط تنش شوری، برگ‌پاشی نانوکودها به‌ویژه نانو کود سیلیسیوم مناسب باشد.

۵. تشکر و قدردانی

از زحمات معاونت محترم پژوهشی دانشگاه ارومیه و مسئول محترم آزمایشگاه‌های گروه مهندسی تولید و ژنتیک گیاهی، تقدیر و تشکر می‌گردد.

۶. تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان وجود ندارد.

۷. منابع

- Akbari Ghozhdi, E., Izadi Darbandi, A., Borzoyei, A., & Majdabadi, A. (2010). Evaluation of morphological changes of wheat genotypes under salinity stress conditions. *Journal of Greenhouse Culture Science and Technology*, 1(4), 71-82.
- Ashnavar, M., Bahmanyar, M. A., & Akbarpour, V. (2014). Investigation on the effect of different sources of fertilizers on growth indices and yield of coneflower (*Echinacea purpurea* L.) as a medicinal plant. *Journal of Agroecology*, 6(2), 266-274.
- Attarzadeh, M., Rahimi, A., & Torabi, B. (2016). Response of chlorophyll, relative water content and protein percentage of safflower leaves to salinity and foliar calcium, potassium and magnesium applications. *Journal of Crop Ecophysiology*, 10(1), 269-282. (In Persian)

بسته شده و فتوستتز متوقف می‌شود (Khodary, 2004). گزارش شده است که در صورت کمبود سیلیسیوم، مقدار کلروفیل کم شده و در نتیجه آن فتوستتز در گیاه کاهش می‌یابد کاهش فتوستتز باعث کاهش عملکرد دانه تولیدی می‌شود. این پژوهش‌گر، دلیل این امر را به نقش سیلیسیوم در زنجیره فتوستتزی و ممانعت از تخریب زنجیره کلروفیلی توسط سیلیسیوم مرتبط می‌داند. هم‌چنین سیلیسیوم می‌تواند به‌طور مثبت بر فعالیت‌های تعدادی از آنزیم‌های درگیر در فتوستتز تأثیرگذار باشد (Lobato et al., 2009).

۴. نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد سطوح مختلف تنش شوری باعث ایجاد اثرات منفی بر کلیه صفات مؤثر بر رشد کینوا شد بیش‌ترین میزان کاهش صفات در تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر مشاهده شد. بیش‌ترین ارتفاع بوته، تعداد شاخه فرعی، تعداد برگ، وزن خشک گل‌آذین، وزن خشک کل، حجم ریشه، قطر ریشه، وزن خشک ریشه، محتوای نسبی آب برگ، کلروفیل کل، وزن کل بذر، وزن هزاردانه، نشت یونی در تیمار بدون تنش شوری و برگ‌پاشی با نانوکودها به‌دست آمد. برگ‌پاشی با نانوکودها و تیمار بدون تنش شوری نسبت به عدم برگ‌پاشی و تنش شوری سبب بهبود عملکرد و اجزای عملکرد و خصوصیات مورفولوژیکی گیاه کینوا گردید. در شرایط بدون شوری، برگ‌پاشی با نانوکود روی در مقایسه با شاهد، تعداد برگ، وزن خشک گل‌آذین، وزن خشک کل و عملکرد دانه را به‌ترتیب به میزان ۵۳، ۳۳، ۴۹ و ۴۷ درصد افزایش داد. در شرایط تنش شوری ۱۶ دسی‌زیمنس بر متر، برگ‌پاشی با نانوکودهای روی و کلسیم در مقایسه با شاهد بیش‌ترین تأثیر مثبت را روی صفات تعداد برگ، وزن خشک گل‌آذین، وزن خشک کل و قطر ریشه داشته است. در شرایط تنش شوری ۳۲ دسی‌زیمنس بر متر، برگ‌پاشی با نانوکودهای کلسیم،

- Attarzadeh, M., Rahimi, A., Torabi, B., & Dashti, D. (2013). Effect of Ca(NO₃)₂, KH₂PO₄, and MnSO₄ foliar application on ion accumulation and physiological traits of safflower under salt stress. *Agronomy Journal (Pajouhesh & Sazandegi)*, 107, 133-142. (In Persian)
- Bai, B. Z., Yu, S. Q., Tian, X., & Zhao, J. Y. (1996). *Plant physiology*. Beijing: China Agricultural Science Press.
- Chinnamuthu, C. R., & Boopathi, P. M. (2009). Nanotechnology and Agroecosystem. *Madras Agricultural Journal*, 96(1/6), 17-31.
- Dadkhah, A., Amini Dahaghi, M., & Kafi, M. (2012). Effects of different levels of nitrogen and phosphorus fertilizers on yield quantity and quality of *Matricaria recutita* L. *Iranian Journal of Field Crops Research*, 10(2), 321-326. (In Persian)
- FAO. (2017). GIEWS (global information and early warning system on food and agriculture) Country Briefs. <http://www.fao.org/giews/countrybrief/country.jsp?code=IRN>.
- Farzaneh, H. (1990). *Agrochemistry*. Shahid Chamran University Publication. Ahvaz. (In Persian)
- Fatma, A. G., Lobna, A. M., & Osman, N. M. (2008). Effect of compost and bio-fertilizers on growth yield and essential oil of (*Majorana hortensis*) plant. *International Journal of Agricultural and Biology*, 10(4), 381-387.
- Fazeli Kakhki, S. F., Nabati, J., Emami, M., & Alavikia, A. (2016). Morphological evaluation and yield components of cumin plant (*Cuminum cyminum* L.) to micro nutrients. *Journal of Plant Processing and Function*, 5(17), 41-52.
- Ghahremani, A., Akbar, K., Yousefpour, M., & Ardalani, H. (2014). Effects of nano-potassium and nano-calcium chelated fertilizers on qualitative and quantitative characteristics of *Ocimum basilicum*. *International Journal for Pharmaceutical Research Scholars*, 3(1-2), 235-241.
- Hassanzadeh, A., Qajarspanloo, M., & Bahmaniam, M. A. (2014). The effect of potassium and manure application on yield and concentration of some of the high nutrient elements in wheat under water stress. *Agricultural Engineering*, 36(1), 77-85.
- Hasanuzzaman, M., Nahar, K., & Fujita, M. (2013). Plant response to salt stress and role of exogenous protectants to mitigate salt-induced damages. In Ahma, P.; Azooz, M. M.; Prasad, M. N.V.(Eds.), *Ecophysiology and Responses of Plants Under Salt Stress*. Springer. New York. 25-87.
- Jacobsen, S. E., Liu, F., & Jensen, C. R. (2009). Does root-sourced ABA play a role for regulation of stomata under drought in quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.). *Scientia Horticulturae*, 122(2), 281-287.
- Kafi, M., Salehi, M., & Eshghizadeh, H. R. (2011). *Biosaline Agriculture- plant, water and soil management Approaches*. University of Mashhad Ferdousi. (In Persian).
- Kazemi, M. (2014). Influence of foliar application of iron, calcium and zinc sulfat on vegetative growth and reproductive characteristics of strawberry cv. Pajaro. *Trakia Journal of Sciences*, 1, 21-26.
- Ke Shi-Sheng, W. S., Xiong, Z. T., Chen, S. J., & Chen, J. J. (2007). Effects of copper and mineral nutrition on growth, copper accumulation and mineral element uptake in two *Rumex japonicus* populations from a copper mine and an uncontaminated field sites. *Environmental and Experimental Botany*, 59, 59-67.
- Keshavarznia, R., Shahbazi, M., Mohammadi, V., Hosseini Salekdeh, Gh., Ahmadi, A., & Mohsenifard, E. (2015). The impact of barely root structure and physiological traits on drought response. *Iranian Journal of Field Crops and Research*, 45(4), 553-563.
- Khan, F., Siddiqi, T. O., Zzafar, M., & Ahmad, A. (2009). Morphological changes and antioxidant defence systems in soybean genotypes as affected by salt stress. *Journal of Plant Interactions*, 4(4), 295-306.
- Khodary, S. E. A. (2004). Effect of salicylic acid on growth, photosynthesis and carbohydrate metabolism in saltstressed maize plants. *Journal of Agricultural and Biololgy*, 6(1), 5-8.
- Kohnaward, P., Jalilian, J., & Pirzad, A. (2012). Effect of foliar application of micro-nutrients on some agronomic characteristics of the safflower under conventional and ecological cropping systems. *Journal of Agronomy Sciences*, 4(6), 14-25.
- Kokabi, S., & Tabatabaei, S. J. (2011). Effect of different ratios of potassium to calcium on the yield and quality of galia melons in hydroponic. *Journal of Horticulture Science*, 25, 178-184. (In Persian)
- Koyro, H. W., & Eisa, S. S. (2008). Effect of salinity on composition, viability and germination of seeds of *Chenopodium quinoa* Willd. *Plant and Soil*, 302(1-2), 79-90.
- Lack, Sh., Kermanshahi, M., & Noryani, H. (2016). Variation trend of leaf area index, yield and yield components of green beans (*Phaseolous vulgaris* L.) by using zinc sulfate and nitrogen. *Journal of Crop Ecophysiology*, 9(4), 599-610. (In Persian)
- Lobato, A. K. S., Luz, L. M., Costa Santos, R. C. L., Filho, B. G., Meirelles, A. C. S., Oliveira Neto, C. F., Laughinghouse, H. D., Neto, M. A. M., Alves, G. A. R., Lopes, M. J. S., & Neves, H. K. B. (2009). Si exercises influence on

- nitrogen components in pepper subjected to water deficit? Research Journal of Biological Sciences, 4, 1048-1055.
- Marschner, P. (2012). Marschner's mineral nutrition of higher plants. 3rd edition, Academic Press, London.
- Meskini-Vishkaee, F., Mohammadi, M. H., Neishaboori, M. R., & Shekari, F. (2016). Effect of soil moisture on Wheat and Canola root respiration rates in two soil textures. *Journal of Plant Processing and Function*, 4(14), 177-188.
- Munns, R. (2002). Comparative physiology of salt and water stress. *Plant, Cell & Environment*, 25, 239-250.
- Najafi, N., & Sarhangzade, A. (2012). The effect of NaCl salinity and soil waterlogging on the growth characteristics of maize under greenhouse conditions. *Journal of Greenhouse Culture Science and Technology*, 3, 1-15.
- Noreen, Z., & Ashraf, M. (2009). Changes in antioxidant enzymes and some key metabolites in some genetically diverse cultivars of radish (*Raphanus sativus* L.). *Environmental and Experimental Botany*, 67(2), 395-402.
- Panuccio, M. R., Jacobsen, S. E., Akhtar, S. S., & Muscolo, A. (2014). Effect of saline water on seed germination and early seedling growth of the halophyte quinoa. *AoB Plants*, 6, 1-18.
- Rahnama, A., Munns, R., Poustini, K., & Watt, M. (2011). A screening method to identify genetic variation in root growth response to a salinity gradient. *Journal of Experimental Botany*, 62, 69-77.
- Razavi Nasab, A., Shirani, H., Tajabadi pour, A., & Dashti, H. (2011). Effect of salinity and organic matters on chemical composition and root morphology of pistachio seedlings. *Journal of Crops Improvement*, 13, 31-42. (In Persian).
- Razzaghi, F., Ahmadi, S. H., Adolf, V. I., Jensen, C. R., Jacobsen, S. E., & Andersen, M. N. (2012). Water relations and transpiration of quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) under salinity and soil drying. *Journal of Agronomy and Crop Science*, 197, 348-360.
- Rohi Vishkaeia, Z., Soleimania, A., Fallahib, E., Ghasemnezhad, M., & Hasanid, A. (2019). The impact of foliar application of boron nano-chelated fertilizer and boric acid on fruit yield, oil content, and quality attributes in olive (*Olea europaea* L.). *Scientia Horticulturae*, 257, 1-8.
- Sadaghat, N., Pirdashti, H., Fallah Shamsi, S. A., Ranjbar, A., & Leylaei, S. (2014). Effect of foliar application of silica, potassium and zinc on some agronomic traits and damage of (*Chilo suppressalis* Walker) blast and striped stemworm in rice cultivar Tarom Hashemi. *Journal of Plant Protection*, 28(4), 525-531.
- Seyed Sharifi, R., & Kamari, H. (2015). Effect of Nano-Zinc oxide and seed inoculation of triticale with growth bacteria on grain yield and some physiological indicators. *Journal of Plant Processing and Function*, 4(13), 97-112. (In Persian)
- Shafi, M., Guoping, Z., Bakht, J., Khan, M. A., Islam, U. L. E., Khan, M. D., & Uddin, R. (2010). Effect of cadmium and salinity stresses on root morphology of wheat. *Pakistan Journal of Botany*, 42(4), 2747-2754.
- Tabatabaei, S. A., Kocheiki, A. R., & Molasadeghi, J. (2013). Evaluation of tolerance to salinity stress of barely genotypes under laboratory and farm conditions. *Journal of Crop Physiology*, 5(20), 87-101.
- Tale Ahmad, S., & Haddad, R. (2011). Study of silicon effects on antioxidant enzyme activities and osmotic adjustment of wheat under drought stress. *Iranian Journal of Genetics and Plant Breeding*, 47(1), 17-27.
- Tandon, H. L. S. (1995). Micronutrients in soil, crops, and fertilizers. Fertilizer Development and Consultation Organization, New Delhi, India. pp: 138.
- Vafadar, M., Ghaderi Habib, Z., & Vatankhah, E. (2018). Effect of salt stress on some physiological and biochemical aspects of Henbane (*Hyoscyamus reticulatus* L.). *Journal of Plant Processing and Function*, 7(26), 85-100. (In Persian)
- Wikenz, J. E., & Norfolk, I. (2010). Eco-Physiology of economic plants in arid and semi-arid regions, Adaptations for desert living creatures. Trans by Zehtabian, A., A. Shahriyari and M. R. Javadi. Tehran University Press. P. 370.
- Zahedi, S. M., Sadat Asgarian, Z., Gholami, R., & Karami, F. (2019). Effect of 24- Epibrassinolide foliar application on the "Camarosa" strawberry plant growth and fruit yield under salinity stress condition in soilless culture. *Journal of Plant Production and Research*, 26(1), 169-183.
- Zamani, S. Nezami, M. T. Habibi, D., & Baybord, A. (2010). Study of yield and yield components of winter rapeseed under salt stress conditions. *Journal of Plant Production and Research*, 1(2), 109-121.
- Zayed, B. A., Salem, A. K. M., & El-Sharkawy, H. M. (2011). Effect of different micronutrient treatments on rice (*Oriza sativa* L.) growth and yield under saline soil conditions. *World Journal of Agricultural Sciences*, 7(2), 179-184.